

Andrzej Gaczoł

Prace konserwatorskie w Bieczu w ostatnim dziesięcioleciu

Po raz pierwszy na ochronę zabytków Galicji, a tym samym Biecza, zwrócono uwagę w 2. połowie XIX wieku. „Pod naciskiem licznych objawów opinii publicznej, jako też głosów powag naukowych i artystycznych – pisał dr Stanisław Tomkowicz w 1886 r. w artykule pt. „Reforma konserwatorska zabytków sztuki w Galicji”, zamieszczonym w „Przeglądzie Powszechnym” – domagających się od państwa publicznej opieki dla budowli pamiątkowych, postanowił rząd austriacki wstąpić w ślady innych państw ówczesnego związku niemieckiego i stworzyć państwowy urzędowy organ konserwatorski, któremu miało być poruczone przede wszystkim staranie o zabytki nieruchome”¹. W 1853 r. rozpoczęła swą działalność Komisja Centralna dla Badania i Konserwacji Budowli Pamiątkowych (K.K. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmäler), której reorganizacja nastąpiła w 1873 r. i która zwała się odtąd Komisją Centralną dla Badania i Konserwacji Zabytków Sztuki i Pomników Historycznych (K.K. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und Historischen Denkmäler)².

Działająca od 1853 r. Komisja Centralna powołała w 1856 r. konserwatorów dla Galicji: Pawła Popiela (1807-1892) w Krakowie i prof. Franciszka Strońskiego we Lwowie. Powołano także konserwatorów i tzw. korespondentów dla Galicji Zachodniej, a wśród nich Karola Rogawskiego dla obwodów tarnowskiego, sądeckiego i rzeszowskiego, a tym samym dla Biecza³.

Franciszek Karol Jan Rogawski (używający imienia Karol), urodzony w 1819 r. (?) w Chruszczobrodzie w pow. olkuskim, bardzo aktywny polityk galicyjski, kolekcjoner, amator archeolog, właściciel pobliskich Bieczowi Ołpin⁴ i kilku wsi w powiecie jasielskim, pełnił funkcję konserwatora we wspomnianych powyżej trzech obwodach Galicji Zachodniej w 1856 r. oraz w latach 1864-1873⁵. Jak pisał autor biogramu Karola Rogawskiego w *Polskim Słowniku Biograficznym*, prof. Stefan Kieniewicz, Rogawski na polu konserwatorskim „nie

przejawiał większej aktywności”⁶. Niemniej należy podkreślić, że zmarły w Ołpinach w 1888 r. Karol Rogawski pierwszy zwrócił uwagę na potrzebę ochrony i konserwacji wybranych zabytków Biecza, a na rok przed śmiercią, w 1887 r., aktywnie zabiegał wraz z drem Stanisławem Tomkowiczem o podjęcie restauracji bieckiego kościoła farnego oraz o uzyskanie funduszy na ten cel z C.K. Komisji Centralnej w Wiedniu⁷.

W latach 1887-1895 urzędowym konserwatorem okręgu – obejmującym wśród siedmiu powiatów południowych Galicji Zachodniej powiat gorlicki – był dr Stanisław Tomkowicz (1850-1933), późniejszy prezes Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej w latach 1900-1914⁸.

Tomkowicz opublikował pierwszy inwentarz zabytków artystycznych i historycznych powiatu gorlickiego, w tym także Biecza, w I tomie „Teki Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej” w 1900 r.

We wstępie do inwentarza zabytków Galicji Zachodniej dr Tomkowicz pisał, że „wszystkie niemal miasteczka i nawet wsi tej okolicy korzystały niemało z tego, że leżały na drodze między jednym z ognisk sztuki, Krakowem a Spiszem, który z krakowskimi szkołami cechowego malarstwa i rzeźbiarstwa, ściśle zachowywał stosunki. Korzystały z tego nie tylko miasta, w których znajdujemy także i muzea sztuki, jak kościół w Bieczu, albo w mniejszym stopniu, jednak zawsze znaczące kościoły w Starym Sączu, Krośnie, itd. i gdzie spotykamy reszty ciekawych domów mieszczańskich, ale także i wioski, te pogórskie gniazda możnych i kulturalnych rodów szlacheckich i wielkopańskich: Leliwitów Tarnowskich, Pilawitów Kamienieckich, Jordanów, Odrowążów, Strzemińczyków, Starzychoni, Gryfitów”⁹.

Jedenaście lat wcześniej, od 2 do 6 sierpnia 1889 r. przebywał w Bieczu prof. Władysław Łuszczkiewicz (1828-1900) z sześcioma uczniami krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Byli wśród nich Józef Mehoffer, Karol Maszkowski i Stani-

Rys. 1. Widok kościoła farnego pw. Bożego Ciała, widok od strony prezbiterium. Fot. A. Gaczol

Rys. 2. Renesansowa brama wiodąca na plac przy kościele farnym wraz z bramką plebańską (po stronie prawej), rozebraną w 1992 r. Fot. Archiwum WO SOZ w Krakowie

sław Wyspiański. „W Bieczu masę rzeczy porysowaliśmy – w kościele wszystko – pisał prof. W. Łuszczkiewicz do dra S. Tomkowicza 3 sierpnia 1889 – Myślę, że piękną byłoby rzeczą gdyby tę masę rysunków, jakie zrobiliśmy, a są doskonale znaczone, użyć do wykonania książeczki: *Podróż w Sandeckie*. Byłby to przykład dla drugich konserwatorów i rodzaj inwentarza zabytków. Tekst łatwo napisać, ale wydać 80 rysunków i rysuneków, to za wiele by kosztowało. Ponieważ te są własnością uczniów i przy nich pozostaną, zrobię dla siebie spis, co zrysowali, i każdej notatki rysunkowej, aby w razie potrzeby odszukać. (...) Mieszkamy tu u Reformatów – ja w celi jak mnich piszę ten list”¹⁰.

Stanisław Tomkowicz przy opracowaniu inwentarza powiatu gorlickiego skorzystał z notatek prof. Władysława Łuszczkiewicza oraz rysunków i opisów m.in. Stanisława Wyspiańskiego zaznaczając, że dopiero Łuszczkiewicz dał początek umiejętnej inwentaryzacji zabytków, publikując kilka prac monograficznych i ogłaszając w publikacjach Akademii Umiejętności sprawozdania z wypraw studenckich¹¹.

Za czasów konserwatorskich rządów Stanisława Tomkowicza odrestaurowano w znacznej części biecką farę pw. Bożego Ciała, według planów arch. Sławomira Odrzywolskiego (1846–1933).

12 maja 1903 r. w godzinach przedpołudniowych groźny pożar zniszczył zabytkowy ratusz i znaczną część budynków mieszkalnych w mieście. W krakowskim „Czasie” z 14 maja 1903 relacjonowano: „Spaliła się cała południowa strona rynku i połowa części wschodniej wraz z przytykającymi do nich dzielnicami miasta.

Ogółem spłonęło około 70 domów, między innymi ratusz w środku rynku wraz ze starożytną, kilkaset lat liczącą wysoką wieżą ratuszową, biura sądu państwowego mieszczące się w ratuszu (...) a jak powiadają w wieży miały spłonąć starożytne akta i przywileje królów polskich, dla badaczy przeszłości Biecza posiadające nieocenioną wartość (...). Wieża ratuszowa grozi zupełną ruiną i lada chwila paść może na miasto. Wszystkie więzania belkowe, wewnątrz schody i w ogóle całe wewnętrzne urządzenia spłonęły”¹².

Na wieść o tragedii Grono Konserwatorów Galicji Zachodniej wysłało do Biecza – celem zbadania strat – arch. S. Odrzywolskiego. Profesor ocenił, że „spalił się tylko hełm wieży ratuszowej i mała jedynie część murów pod hełmem uległa przepaleniu”. Nadeszło do Grona również zawiadomienie magistratu, że archiwalia miasta nie uległy pożarowi¹³.

Zaraz po pożarze powołano Komitet Ratunkowy dla pogorzalców miasta Biecza i przystąpiono

do odbudowy spalonej części miasta. m.in. wykonano nowy dach nad ratuszem i zabezpieczono wieżę ratuszową. Niemniej, nie rekonstruowano spalonego hełmu, tylko wykonano prowizoryczny płaski dach pokryty początkowo gontem, a później blachą, który przetrwał do 1953 r.¹⁴

W 1914 r., niemal w przededniu wybuchu I wojny światowej, która doprowadziła do upadku monarchii austro-węgierskiej, doszło do utworzenia w Krakowie Krajowego Urzędu Konserwatorskiego dla Spraw Opieki nad Zabytkami. Pierwszym Krajowym Konserwatorem Zabytków dla Galicji został dr Tadeusz Szydłowski (1883–1942), który, po przejściu Urzędu Krajowego pod kompetencje polskiego Ministerstwa Sztuki i Kultury, na stanowisku konserwatora wojewódzkiego i okręgowego w Krakowie pozostawał do lutego 1929 r.¹⁵ Działając w warunkach wojennych, podejmował wyprawy do najodleglejszych miejscowości podlegającego mu obszaru Galicji, a rejestry z czteroletnich objazdów opublikował w 1919 r. w książce „Ruiny Polski. Opis szkód wyrządzonych przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej”. Szydłowski docenił walory Biecza i z radością pisał, że z działań wojennych ocalał Biecz, „który był niegdyś jednym z najważniejszych miast na Podkarpaciu, a znajdując się w pobliżu linii bojowej mógł dostać się w ogień artylerii”¹⁶, tym bardziej, że padły wtedy ofiarą sąsiednie Gorlice. Kierowany przez Szydłowskiego Urząd Konserwatorski uratował przed rekwizycją nowe wówczas pokrycie kościoła farnego¹⁷.

Fakt, iż zabytki Biecza szczęśliwie ocalały z pożogi pierwszej wojny, spowodował, że w okresie międzywojennym nie prowadzono szerzej zakrojonych prac konserwatorskich. Zwierzchność Gminna w Bieczu na posiedzeniu 22 lutego 1922 uchwaliła apel do stosownych władz wojewódzkich w Krakowie, „by nadesłano plany rekonstrukcji hełmu wieży ze stanu przed ogniem, co jest życzeniem Magistratu i obywateli – zaś pokrycie wieży tej blachą – gmina nie jest w stanie wykonać”¹⁸.

W 1935 r. inż. arch. Henryk Jasieński – bliski współpracownik ówczesnego wojewódzkiego konserwatora zabytków w Krakowie arch. Bogdana Tretera (1886–1945) – opracował projekt rekonstrukcji hełmu wieży ratuszowej¹⁹. Sądzę, że w związku ze wspomnianym projektem, w listopadzie 1935 r. Bogdan Treter, w towarzystwie prof. Adolfa Szyszko-Bohusza, wizytując Libuszę²⁰, przebywali także w Bieczu.

Kilka lat wcześniej, w 1932 r. zakończono prace remontowe przy XV-wiecznej dzwonnicy, w otoczeniu kościoła parafialnego pw. Bożego Ciała. Uzupełniono wówczas liczne ubytki w kamieniarce oraz spoinach muru zaprawami cementowymi,

Rys. 3. Późnorenesansowy ołtarz boczny z 1675 r. w nawie pn. kościoła farnego. Konserwację ołtarza rozpoczęto w 2001 r. (z fotografii Kriegera). Wg Tomkowicz S., *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej, Powiat Gorlicki* (w:) *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 1.

Rys. 6. Wieża – dzwonnica przy kościele farnym po pracach konserwatorskich w 2000 r. Widok od strony zach. Fot. Archiwum WO SOZ w Krakowie

Rys. 4. Mury obronne klasztoru Franciszkanów-Reformatów. Fragment odsłonięty podczas prac porządkowych w 2001 r. Fot. J. Lejmel

Rys. 5. Szpital św. Jadwigi. Elewacja wsch. Stan w 1999 r. Fot. Archiwum WO SOZ w Krakowie

Rys. 7. Dzwonnica przy kościele farnym. Szczyt okna zach. Stan po wykonaniu flekowania i uzupełnieniu ubytków. Fot. Archiwum WO SOZ w Krakowie

zatytnowano sgraffito zaprawą cementową, natomiast ubytki w cegle uzupełniono cegłą klinkierową. Ubytki w gzymsie okapnikowym uzupełniono betonem, stosując zbrojenie z prętów stalowych i gwoździ²¹.

W okresie II wojny światowej Biecz nie poniósł strat w zabytkowej zabudowie (uszkodzeniu uległy m.in. tylko pokrycia dachów klasztoru Franciszkanów). Natomiast, oprócz stosunkowo dużych strat wśród mieszkańców – ludności żydowskiej i chrześcijańskiej, poniósł straty w dziedzinie zabytków ruchomych. Hitlerowcy wywieźli kilka dużej wartości przedmiotów z bieckiej fary (m.in. gotycki pulpit muzyczny, którego opis opublikował w Inwentarzu dr S. Tomkowicz z rysunkami Stanisława Wyspiańskiego) oraz z biblioteki oo. Franciszkanów. Jak pisał o. Jan Pasiecznik w monografii kościoła pw. św. Anny i klasztoru Franciszkanów-Reformatów w Bieczu, w 1942 r. wysłannicy Herrenvolku zlustrowali klasztorną bibliotekę, „zabrali kilka cennych pozycji z XV w., a lokal zaplombowali, zabraniając doń wstępu pod groźbą czarnej mszy, tzn. obozu i śmierci”²².

W latach 50. i 60. XX w., w granicach województwa rzeszowskiego, dzięki skutecznym zabiegom miejscowych działaczy – „ochroniarzy”, skupionych m.in. od 1952 r. wokół oddziału bieckiego PTTK, odnowiono, zrekonstruowano i adaptowano wiele obiektów zabytkowych. Wystarczy tylko wymienić prowadzone przy murach obronnych i basztach prace konserwatorskie i rekonstrukcyjne trwające od 1950 r., gruntowną restaurację w latach 1964-1966 zabytkowej kamienicy mieszczącej Jana Januszowicza (XVII-wiecznego poety mieszczkańskiego), zwanej Kromerówką, mieszczącej Muzeum Regionalne istniejące od 1953 r., zakończone w 1978 r. prace konserwatorskie i adaptacyjne przy kamienicy Rokickich, zwanej także Domem z Basztą lub Starą Apteką – obecnie również mieszczącej muzeum obrazujące przede wszystkim dzieje aptekarstwa. Przeprowadzono również prace konserwatorskie przy stallach, ambonie i głównym ołtarzu (1981-1983) w kościele parafialnym oraz, z konieczności, konserwację XVI-wiecznego obrazu „Zdjęcie z Krzyża – Opłakiwanie Chrystusa”, po barbarzyńskiej kradzieży w nocy z 4/5 sierpnia 1987. O wszystkich tych pracach wielokrotnie pisał p. dr Tadeusz Ślowski, niezwykle zasłużony dla ochrony i ratowania zabytków Biecza, niestrudzony badacz oraz popularyzator historii miasta²³.

Zwrócę uwagę tylko na prace przy wieży ratuszowej w latach 1950-1953 oraz w latach 1965-1967, bowiem rzutowały one na prace konserwatorskie w latach 1999-2000.

W 1950 r., na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie, dr inż. arch. Stefan Świszczowski (1903-1989) z Politechniki Krakowskiej, pracownik krakowskich urzędów konserwatorskich, wykonał projekt rekonstrukcji hełmu na wieży ratuszowej, nawiązujący do hełmu sprzed pożaru w 1903 r. Prace przy odbudowie hełmu zakończono w 1953 r. W latach 1959-1963 dr Tadeusz Przytkowski z Jędrzejowa (1905-1977) zrekonstruował tarczę zegarową; przy okazji zakonserwowano również fragmenty dekoracji sgraffitowej na wschodniej elewacji wieży, w sąsiedztwie zegara²⁴.

W latach 1961-1963 wykonano na Politechnice Krakowskiej projekt kompleksowej konserwacji wieży, który uwzględniał rekonstrukcję sgraffita, konserwację i przywrócenie kamiennych detali oraz rekonstrukcję kamiennej balustrady wokół obejścia pod hełmem wieży, według sztychu J. Brauna i F. Hoghenberga z 1. połowy XVII w. Autorami projektu konserwacji wieży oraz rekonstrukcji rozebranej w latach 30. XIX w. wschodniej części ratusza byli krakowscy architekci Stefan Walczy i Stanisław Załubski²⁵. Prace przy wieży wykonały Pracownice Konserwacji Zabytków – Oddział w Krakowie w latach 1965-1967, a w latach 1969-1971 – przy przebudowie nawierzchni rynku – zaznaczono zarys wschodniego skrzydła ratusza.

W ostatnim dziesięcioleciu, w latach 1990-2001 miały miejsce dwa ważne wydarzenia natury organizacyjnej: utworzenie Diecezji Rzeszowskiej (1992 rok) i podporządkowanie parafii bieckich JE Biskupowi Ordynariuszowi Kazimierzowi Górnemu oraz reforma administracyjna Państwa (1 stycznia 1999) – likwidacja województwa krośnieńskiego i przyłączenie Biecza do województwa małopolskiego.

Najważniejsze prace remontowe i konserwatorskie ostatniego dziesięciolecia to:

- kompleksowa konserwacja późnogotyckiej, XV-XVI-wiecznej wieży i dzwonnicy kamiennie-ceglanej przy kościele parafialnym pw. Bożego Ciała,
- konserwacja wieży ratuszowej, wzniesionej prawdopodobnie bezpośrednio po zawaleniu się starszej wieży gotyckiej, które miało miejsce w 1569 r.,
- rozpoczęcie konserwacji najcenniejszych, a zarazem najbardziej zagrożonych arcydzieł sztuki zgromadzonych we wnętrzu bieckiej fary,
- rozpoczęcie kompleksowego remontu zespołu kościelno-klasztornego oo. Franciszkanów,
- przygotowania do odbudowy i adaptacji gotyckiego budynku szpitala Świętego Ducha, zwanego później Szpitalem Świętej Jadwigi, jako że

biecki szpital jest jedynym, zachowanym do naszych czasów, z kilku szpitali fundowanych przez św. Jadwigę Królową²⁶.

Kompleksową konserwację dzwonnicy rozpoczęto w 1996 r. Za zgodą ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krośnie wymieniono wówczas pokrycie manierystycznego hełmu z początku XVII w. z gontowego na miedziane, a następnie odkryto, zakonserwowano i w znacznej części zrekonstruowano, uszkodzone podczas niewłaściwych zabiegów remontowych w 1932 r., sgraffito na elewacji wschodniej.

W latach 1998–2000 mgr Mirosław Babicz, kierujący Pracownią Konserwacji i Restauracji Elementów i Detali Architektonicznych „KONS-ART” w Nowym Wiśniczu, przeprowadził kompleksową konserwację wszystkich elewacji ceglano-kamiennej dzwonnicy. Prace restauratorskie wykonano etapami. W pierwszym etapie (1998–1999) odnowiono dwie górne kondygnacje, a w następnym pozostałe, dolne części (1999–2000). Szczegółowy opis prac znajduje się w powykonawczej dokumentacji konserwatorskiej opracowanej w 2000 r. przez Mirosława Babicza.

Przede wszystkim usunięto wtórne przemurzenia wątku ceglano-cementowego oraz spoiny i plomby cementowe z lat trzydziestych XX w. Usunięto ze wszystkich powierzchni kolonie grzybów, porostów i glonów. Wzmocniono rozsypujące się detale architektoniczne roztworem estru kwasu krzemowego, a następnie usunięto szkodliwe nawarstwienia metodą kontrolowanego piaskowania. Całkowicie zniszczone detale architektoniczne zrekonstruowano w oparciu o autentyczne fragmenty, jak również odtworzono ciosy kamienne w dolnej kondygnacji dzwonnicy. Brakujące partie spoinowania uzupełniono nowymi spoinami z mas mineralnych, opartych na wieloletnim wapnie dolowanym. Uporządkowano części przyziemia, chaotycznie przemurzone lub uszkodzone po rozbiorze przybudówek. Ostatnim etapem był zabieg wzmacniania oraz hydrofobizacji struktury muru. Zleceniodawcą prac była Parafia Rzymskokatolicka Bożego Ciała w Bieczu, dotacje finansowe ze wskazania Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków w Krośnie i w Krakowie przekazywał Generalny Konserwator Zabytków w Warszawie.

Z inicjatywy Zarządu Gminy podjęto w 1997 r. konserwację renesansowej wieży ratuszowej z lat 1569-1581. Również za zgodą ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krośnie w 1998 r. wymieniono pokrycie hełmu wieży z gontowego na miedziane. 9 kwietnia 1999 Zarząd Gminy ogłosił przetarg na wykonanie kon-

serwacji elewacji z dekoracją sgraffitową oraz elementów i detali kamieniarskich wieży. Przetarg wygrał zespół w składzie: art. kons. Danuta Majewska, Małgorzata Zagórska-Slanina i Sławomir Stępień. Prace konserwatorskie przeprowadzono od sierpnia 1999 do listopada 2000, a programy konserwatorskie wielokrotnie korygowano na licznych komisjach z udziałem p. Mieczysława Steca – rzeczoznawcy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, adiunkta Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie oraz pp. Barbary Skuzowej – kierownika Delegatury Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Nowym Sączu i Genowefy Zań-Ograbek z Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Krakowie. Korekta programów związana była z faktem, iż zachowane śladowo podczas konserwacji przeprowadzonej przez PP PKZ w latach 1965–1967 fragmenty sgraffita znajdowały się w stanie daleko posuniętej destrukcji, a zrekonstruowane wówczas sgraffitowe dekoracje były zniszczone co najmniej w 60 procentach. Szczegółowy program i opis prac znajduje się w opracowaniach zespołu p. Danuty Majewskiej oraz w Studium naukowo-historycznym ratusza i wieży ratusza, autorstwa mgra Piotra Łopatkiewicza²⁷.

P. Łopatkiewicz podkreślił, że *elementem, który odegrał decydującą rolę w ukształtowaniu efektu plastycznego i estetycznego zewnętrznych elewacji wieżowych było wykonanie (zapewne w latach 1581-1582) w technice sgraffito jej dekoracji zewnętrznej. Należy domyślać się, iż dekoracja ta została starannie zaprojektowana i przy użyciu patronów (szablonów) wykonanych wg wszelkiego prawdopodobieństwa z grubej skóry, przeniesiona na wcześniej specjalnie w tym celu przygotowane podłoże. Sgraffito bieckie, jak możemy sądzić, dziś już tylko na podstawie znikomych fragmentów zachowanego oryginału, wykonane zostało najprostszą techniką tzw. sgraffita dwubarwnego lub inaczej dwuwarstwowego (...). Kompozycja dekoracji sgraffitowej bieckiej wieży ratuszowej operuje zasadniczo dwoma rodzajami efektów: geometrycznych, imitujących ciosy kamienne na przemian prostokątne i kwadratowe i litericznych w postaci cyfr na tarczy zegarowej oraz liter inskrypcji w środkowej kondygnacji ośmioboku. Cechą przewodnią sgraffita wieży jest powtarzalność podstawowych elementów dekoracji i chęć uzyskania jakby dywanowego, szerokopłaszczyznowego efektu całej dekoracji. Każda kondygnacja zakomponowana została niemal identycznie. Tworzy ją średnio dwanaście warstw (pasów) powtarzalnych na przemian usytuowanych ciosów (boni), zakomponowanych na kształt prostokątnych i kwadratowych rautów, tworzących dekorację będącą pochodną tzw. fryzów diamentowych. Motywem powtarzalnym w każdej kondygnacji, usytuowanym tuż pod nasadą gzymsów kapnikowych rozdzielających kondygnacje, jest fryz kostkowy, uzyska-*

Rys. 8. Widok na wieżę ratuszową i ratusz po pożarze w 1903 r. Fot. A. Kotowicz. Wg Ślawnicki T., *Ratusz królewskiego miasta Biecz, siedziba władz samorządowych na przestrzeni dziejów*, Biecz, 2000

Rys. 9. Widok na wieżę ratuszową z hełmem zrekonstruowanym w 1953 r. Fot. A. Kotowicz. Wg Ślawnicki T., *Ratusz królewskiego miasta Biecz, siedziba władz samorządowych na przestrzeni dziejów*, Biecz, 2000

Rys. 10. Wieża ratuszowa i ratusz od strony wsch. po pracach konserwatorskich. Na pierwszym planie zarys wschodniego skrzydła ratusza, zaznaczony w nawierzchni rynku, po przebudowie w 1971 r. Fot. Archiwum WO SOZ w Krakowie

Rys. 11. Wieża ratuszowa w rusztowaniach w 1998 r. Fot. T. Ślawnicki. Wg Ślawnicki T., *Biecz*, 1999-2000

ny poprzez wprowadzenie dużych, kwadratowych płaszczyszyn, z których każda oddzielana jest wąskim białym polem. Prace, których odbiór końcowy miał miejsce 28 listopada 2000, finansował Zarząd Gminy przy wsparciu finansowym Generalnego Konserwatora Zabytków.

Wśród prac konserwatorskich cennych elementów wyposażenia bieckiej fary w 1. połowie lat 90., na zlecenie ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krośnie, Alojzego Cabały przeprowadzono m.in. w latach 1993-1995 kompleksową konserwację alabastrowego nagrobka Mikołaja Ligęzy, kasztelana bieckiego, wystawionego przez niego samego za życia, w 1578 r.²⁸ Prace konserwatorskie prowadziła Danuta Majewska, a odbiór miał miejsce 6 grudnia 1995.

W 1987 r. zespół konserwatorski mgr mgr Kazimierzy i Kazimierza Wajdów z Haczowa przejął do konserwacji portret biskupa Marcina Kromera oraz epitafium Jana Czaplica. Portret Kromera – po konserwacji i zdjęciu przemalowań z 1878 r. – powrócił do kościoła w 1989 r.²⁹

2 lipca 2001 jako Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krakowie podpisałem umowę z pp. Kazimierą i Kazimierzem Wajdami na zakończenie konserwacji epitafium Jana Czaplica z 1680 r., kanonika krakowskiego, dziekana bieckiego i prepozyta szpitala św. Ducha. Obraz jest kopią obrazu z 1680 r., namalowaną po 1835 r. Konserwację zakończono 15 listopada 2001 i epitafium po czternastu latach powróciło do kościoła.

W 1996 r. mgr Andrzej Guzik, reprezentujący firmę „Konserwacja i Restauracja Zabytków w Krakowie”, rozpoczął prace konserwatorskie przy ołtarzu z 1616 r., znajdującym się w kaplicy Chrystusa Ukrzyżowanego, ufundowanej przez Kromerów i stąd zwanej także Kromerowską lub kaplicą Krawców³⁰. Zleceniodawcą była Parafia Rzymskokatolicka pw. Bożego Ciała, a do dotowania prac zobowiązał się Konserwator Wojewódzki w Krośnie. Niestety, ołtarz powrócił do kaplicy dopiero po mojej interwencji i wsparciu finansowym prac z budżetu Małopolskiego Konserwatora Zabytków w grudniu 2000 r.³¹ Dobrze, że jest już po konserwacji w predelli ołtarza „Pochód na Kalwarię”, który dr Tomkowicz tak określił: „Chrystus upada pod krzyżem; niezły obraz, scena tłumna, ludzie, konie, dobry pejzaż i dobre wyrazy twarzy (...)”³². Rzeźba Ukrzyżowanego Chrystusa i tło z pejzażem przedstawiającym Jerozolimę oczekuje na zakończenie prac konserwatorskich. 23 maja 2001 jako MWKZ w Krakowie podpisałem umowę z Pracownią Konserwacji Dzieł Sztuki „Renowacja” Eugeniusza Grochala – która została wyłoniona w postępowaniu przetargowym – na wykonanie konserwacji późnorennesansowego ołtarza, wy-

konanego około 1600 r., pw. Matki Bożej, a znajdującego się na ścianie wschodniej północnej nawy kościoła. Konserwację tegoż ołtarza wykonał zespół w składzie: mgr Aleksandra Grochal i mgr Katarzyna Magrysiewicz-Dobrzańska. Prace konserwatorskie zostały wykonane w l. 2001-2002. Stanisław Tomkowicz w Inwentarzu zapisał: *Ołtarze boczne w kościele i kaplicach drewniane, przeważnie barokowe, między nimi kilka niepośledniej snycerskiej wartości, jak (...) ołtarz przy wschodnim zakończeniu nawy północnej, znacznych rozmiarów, o trzypiętrowym, architektonicznym, rzeźbionym i złożonym retabulum, miał w głównym polu obraz Matki Boskiej na drzewie, o tle złożonym, kilka razy przemalowanym, ale zapewne dawnego i wschodniego pochodzenia. (...) Obraz zastąpiono nowym M.B. Częstochowskiej*³³.

W trakcie prac remontowych i adaptacyjnych w zabytkowym zespole kościoła pw. św. Anny i klasztoru Franciszkanów-Reformatów odsłonięto w 2001 r. dobrze zachowane mury bieckiej warowni klasztornej, odrębnej od umocnień obronnych miasta, a powstałej w 1657 i 1680 r.³⁴

Szpital w Bieczu z XVI w. wzbudził zainteresowanie u historyków i badaczy dziejów architektury bardzo wcześnie. Jedną z pierwszych wzmianek o nim opublikowano już w 1786 r. Ewaryst Andrzej Kuropatnicki zapisał, że szpital biecki „jest tak bogato ufundowany, jak żaden w Galicji ani w Polsce”.³⁵

W ostatnich latach podejmowano próby adaptacji mocno zdekapitalizowanego budynku szpitala do nowych potrzeb z równoczesnym wyekspozowaniem nielicznych relikwów średniowiecznych. W 1997 r. na sesji zorganizowanej w Bieczu, a poświęconej pamięci św. Jadwigi Królowej Polski podjęto uchwałę o odbudowie obiektu i o przywróceniu go do służby dla ubogich i chorych. Tylko wspomnę, że w dokumencie z 16 czerwca 1395 królowa Jadwiga wyraziła zgodę, aby rajcy bieccy zbudowali i uposażyli szpital pw. św. Ducha dla ubogich, chorych i nieszczęśliwych osób z Biecza. Dzięki hojnemu uposażeniu Świętej szpital działał już w 1399 r., a rok wcześniej pojawił się w źródłach kościół św. Ducha (zburzony w 1837 r.)³⁶.

Wspomagając planowane prace renowacyjne i adaptacyjne Wojewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków w Krakowie zlecił w 1999 r. zespołowi autorskiemu w składzie: mgr inż. arch. Marek Cempla oraz mgr inż. Lech Sobieszek przygotowanie „Rozeznania stanu zachowania substancji zabytkowej oraz stanu technicznego budynku dawnego Szpitala Duchaków w Bieczu”. Dokumentacja powstała w październiku 1999 r. i stanowi materiał wyjściowy do przygotowania wielobranżowego projektu adaptacji cennego zabytkowego obiektu.

Na początku 2003 r., w ostatnich tygodniach pełnienia funkcji Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie podjąłem decyzję o dofinansowaniu z budżetu MWKZ prac konserwatorskich przy ołtarzu bocznym św. Anny, znajdującym się na ścianie wschodniej południowej nawy kościoła. W wyniku postępowania przetargowego, wyłoniono pracownię art. kons. Sabiny Szkodlarskiej, która już prowadzi prace konserwatorskie. Ich zakończenie przewidziane jest na 2004 r.

- ¹ Tomkowicz S., *Reforma konserwatorska zabytków sztuki w Galicji*, „Przegląd Powszechny” 1886.
- ² Gaczol A., *Poczet konserwatorów krakowskich*, (w:) Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego, t. I, 1994, s. 52.
- ³ Dobosz P., *Prawne i organizacyjne aspekty działalności służby konserwatorskiej w 80-leciu*, (w:) Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego, t. I, s. 22.
- ⁴ *Olpiń*, (w:) Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. VII, 1886, s. 525-526.
- ⁵ Dobosz P., *Konserwatorzy i korespondenci krajowych urzędów konserwatorskich dla zabytków sztuki, wykopalisk i archiwów Galicji*, (w:) Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego, t. II, 1995, s. 29.
- ⁶ Kieniewicz S., *Franciszek Karol Rogawski* (w:) Polski Słownik Biograficzny, t. XXXI/3, z. 130, 1988, s. 423-425.
- ⁷ *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. I, Kraków 1900, s. 334.
- ⁸ Dobosz P., *Konserwatorzy i korespondenci...*, op. cit., s. 31-32.
- ⁹ Tomkowicz S., *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. I. Powiat grybowski*, (w:) *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. I, Kraków 1900, s. 95-96.
- ¹⁰ Kaleta R., *O pobycie Wyspiańskiego w Bieczu w 1889 roku*, (w:) *Od Koźmiana do Czernika: studia i szkice o literaturze polskiej XIX i XX wieku*, pod red. Stanisława Kryńskiego, Rzeszów 1992, s. 130-131.
- ¹¹ Tomkowicz S., *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. I. Powiat grybowski...*, op. cit., s. 96.
- ¹² „Czas” nr 109 z 14.V.1903, cyt. za Ślowski T., *Ratusz królewskiego miasta Biecza, siedziba władz samorządowych na przestrzeni dziejów*, Biecz, 2000, s. 32.
- ¹³ *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. II, Kraków 1906, s. 409-412.
- ¹⁴ Walczy St., Załubski S., *Ratusz w Bieczu w świetle ksiąg miejskich, inwentaryzacji i analizy architektonicznej*, (w:) *Biecz. Studia historyczne*, Wrocław 1963, s. 235.
- ¹⁵ Gaczol A., *Poczet...*, op. cit., s. 53-56.
- ¹⁶ Szydłowski T., *Ruiny Polski. Opis szkód wyrządzonych przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej*, Lwów 1919, s. 111.
- ¹⁷ *Ibidem*, s. 185.
- ¹⁸ *Biecz*. Archiwum. Księga protokołów Zwierzchności Gminnej w Bieczu, z. I, 1928-1933, cyt. za Ślowski T., *Ratusz królewskiego miasta Biecza...*, op. cit., s. 16.
- ¹⁹ Walczy St., Załubski S., *Ratusz...*, op. cit., s. 252.
- ²⁰ *Dzienniki konserwatorskie B. Tretera 1931-1944*, Teki Krakowskie, t. XI, Kraków 2000, s. 91.
- ²¹ Babicz M., *Dokumentacja konserwatorska ceglano-kamiennej*

- dzwonnicy przy kolegiacie w Bieczu*, Nowy Wiśnicz s. 12, mpis w Archiwum WO SOZ, Delegatura w Nowym Sączu.
- ²² Pasiecznik J., OFM, *Kościół i klasztor Franciszkanów-Reformatów w Bieczu (1624-1982)*, Kraków 1984, s. 169.
 - ²³ Ślowski T., *Biecz i okolice*, Warszawa 1959; Ślowski T., *Z zagadnień konserwatorskich Biecza i najbliższej okolicy*, (w:) *Teka Konserwatorska. Polska południowo-wschodnia*, Rzeszów 1982, s. 34-82; Ślowski T., *Biecz*, Rzeszów 1986; Ślowski T., *Stanisław Wyspiański na Podkarpaciu*, 1996; Ślowski T., *Biecz. Zarys historyczno-krajoznawczy*, Biecz 1996; Ślowski T., *Obraz włoski Oplakiwanie z XVI wieku w kościele parafialnym w Bieczu*, Biecz 1998; Ślowski T., *Biecz. Na Jubileusz 2000-lecia*, Biecz 1999-2000.
 - ²⁴ Ślowski T., *Ratusz...*, op. cit., s. 42; Łopatkiewicz P., *Ratusz i wieża ratuszowa w Bieczu. Studium naukowo-historyczne przygotowane w kontekście prowadzonej konserwacji sgraffitowej dekoracji zewnętrznych elewacji wieży*, mpis Archiwum WO SOZ – Delegatura w Nowym Sączu.
 - ²⁵ Walczy St., Załubski S., *Ratusz...*, op. cit., s. 170-274.
 - ²⁶ Dziesięciolecie rozpoczęło się niefortunnie, konfliktem zakończonym rozbiórką 14 lipca 1992 bramki plebańskiej, przylegającej do zachowanej bramy renesansowej wiodącej na plac przy kościele parafialnym pw. Bożego Ciała. Patr: Ślowski T., *Biecz. Zarys historyczno-krajoznawczy*, 1996, s. 91.
 - ²⁷ Majewska D., *Program prowadzenia prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji elewacji sgraffitowej oraz elementów i detali architektonicznych wieży ratuszowej w Bieczu z uwzględnieniem materiałów ikonograficznych, które dotychczas nie były znane, a dotyczących pierwotnego wyglądu dekoracji sgraffitowej, która najprawdopodobniej zakomponowana była pasowo, jakby kontrastując z powierzchnią ceglana bądź tynkowaną*, 1999, mpis w Archiwum Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.; Łopatkiewicz P., *Ratusz i wieża ratuszowa w Bieczu. Studium naukowo-historyczne przygotowane w kontekście prowadzonej konserwacji sgraffitowej dekoracji zewnętrznych elewacji wieży*, 2000, mpis w Archiwum, Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.
 - ²⁸ Chrzanowski T., *Opisanie nagrobka Mikołaja Ligęzy w farze miasta Biecza*, „Twórczość” 1972, nr 8, s. 23-34.
 - ²⁹ Ślowski T., *Biecz*, 1996, s. 94.
 - ³⁰ Ślowski T., *Obraz włoski Oplakiwanie...*, op. cit., s. 37-43.
 - ³¹ Odbiór prac 13 grudnia 2000.
 - ³² Tomkowicz W., *Inwentaryzacja zabytków Galicji Zachodniej. II. Powiat gorlicki* (w:) *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. I, Kraków 1900, s. 191.
 - ³³ Tomkowicz S., *ibidem*, s. 190-191.
 - ³⁴ Pasiecznik J., OFM, *Kościół i klasztor ...*, op. cit., s. 38-46; Walczy St., *Fortyfikacje konwentu reformatów w Bieczu i biecki zespół obronny miasto-klasztor*, *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, t. IV, Kraków 1970, s. 217-228.
 - ³⁵ Kuropatnicki E.A., *Geografia albo dokładne opisanie Królestwa Galicji i Lodomeryi*, Lwów 1858 (I wydanie Przemyśl 1786), s. 27.
 - ³⁶ Fusek W., *Biecz i dawna ziemia biecka na tle swych legend, bajek, przesądów i zwyczajów*, Biecz 1998 (I wydanie 1939), s. 77-81; Laskowski A., *Biecki szpital Św. Ducha w kontekście ruchu budowlanego w Bieczu i budownictwa szpitalnego Małopolski*, (w:) *Teki Krakowskie*, t. III, Kraków 1996, s. 175-185; Ślowska G., *Związki z Bieczem Św. Jadwigi Królowej*, Biecz 1998.